

Keywords: speech, potential impact, verbalization of communicative intentions.

УДК 811.111(045)

Наталія ЗАХАРЧУК, Леся КОНОПЛЯНИК

ОСОБЛИВОСТІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У СВІТЛІ СУЧАСНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті подано детальний аналіз проблеми комунікативної міжкультурної взаємодії із зосередженням особливої уваги на лінгвістичному аспекті міжкультурного спілкування. Розглянуто визначення самого терміну та на їх основі запропоновано власне тлумачення міжкультурної комунікації. Висвітлено мовні відмінності, які можуть впливати на комунікацію між носіями різних мов і культур для подальшого використання результатів у практичній діяльності.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, представники інших культур, культурні відмінності.

Глобалізація усіх суспільних процесів піднімає безліч питань та загострює проблеми, які потребують нагального вирішення. В умовах поглиблення європейської інтеграції та розширення зовнішньоекономічних зв'язків країн світу, підвищення їх конкурентоспроможності на міжнародному ринку праці в різних сферах життєдіяльності, в тому числі, а, можливо, і в першу чергу в сфері міждержавного співробітництва, особливий інтерес дослідників викликають характер та форми людського спілкування. З розширенням міжнародних контактів зростає інтерес до вивчення та опанування іноземними мовами, що в свою чергу актуалізує проблему міжкультурної комунікації.

Останнім часом з'явилося багато робіт присвячених міжкультурній комунікації, що свідчить про актуальність вивчення міжкультурних комунікативних процесів у різних сферах знань, про багатоаспектність досліджуваного питання, його інтердисциплінарність. Таким чином різні аспекти міжкультурної комунікації цікавлять філософів (К. Апель, Л. Буєва, М. Каган, О. Потєбня Ю. Хабермас, К. Ясперс та ін.), соціологів (Ю. Арутюнян, Т. Бурмістрова, Н. Гасанов, Б. Єрасова, В. Конєцька, А. Пригожин,

Г. Хофстед та ін.), культурологів (С. Арутюнов, Г. Нещименко, О.Л. Тейлор та ін.), мовознавців (Г. Філіпчук, А. Фурман та ін.), психологів (Б. Ананьєв, О. Бодальов, В. М'ясищев та ін), лінгвістів (Г. Почепцов, Ю. Смірнов, С. Тер-Мінасова, Є. Фалькова, Н. Формановська та ін.) тощо. Наукові дослідження акцентують увагу на цілісності та комплексності міжкультурної взаємодії.

Тому метою наукової статті є різнобічний аналіз проблеми комунікативної міжкультурної взаємодії із зосередженням особливої уваги на лінгвістичному аспекті міжкультурного спілкування, вивченні мовних відмінностей, які можуть впливати на комунікацію між носіями різних мов і культур, для подальшого використання результатів у практичній діяльності.

Лінгвісти серед різновидів комунікації окремо виділяють міжкультурну комунікацію. Сам термін з'являється в науковій літературі в сімдесятих роках ХХ століття у праці Л. Самовара і Р. Портера "Комунікація між культурами" [8]. Відповідно поняття "міжкультурна комунікація", "культура міжнаціонального спілкування", "міжетнічна культурна комунікація" у науковій літературі починають вживати з початку вісімдесятих років ХХ століття. Досліджуються проблеми міжнаціонального спілкування, його типологія, взаємозалежність культури й спілкування, взаємодія різних культур тощо.

Хоч саме поняття і не зводять до простої суми його складових частин, багато вчених намагаються дати йому визначення виходячи саме з цієї точки зору. У процесі міжкультурної комунікації беруть участь представники декількох культур, тому логічно постає проблема вирішення відмінностей між культурами, що і відображається у тлумаченнях самого поняття: вид міжкультурних контактів, тобто взаємодія з представниками інших культур, які часто суттєво відрізняються один від одного (Т. Грушевицька, В. Попков, А. Садохін); спілкування мовних особистостей різних лінгвокультурних співтовариств, взаємодія "свідомостей, що говорять" (О. Каніболоцька); процес спілкування та взаємодії представників різних культур з метою вирішення спільних проблем або задоволення особистісних потреб (Т. Колбіна); взаємодія, за якої відбувається включення ідентичностей комунікантів один в одного (К. Коперсак, О. Мельник); багатогранний процес взаємодії в складному міжкультурному просторі, обумовлений відмінністю в

поведінці комунікантів, стереотипами виховання, традиціями, звичаями, віруваннями, переконаннями взаємодіючих культур (Т. Купріна); взаємодія декількох культур з їх "традиціями" та "реальностями" (Н. Макшанцева); спілкування в умовах культурно обумовлених відмінностей у комунікативній компетенції його учасників (С. Тер-Мінасова) тощо.

Комунікація між культурами з'єднує і руйнує національні традиції, створюючи традицію "інтеркультури" – прагнення до єдності в різноманітті веде до утворення "спільної культури" на ряду з національними культурами [4, с. 28]. При міжкультурній комунікації відбувається перехід інформації із сфери "Чуже" у сферу "Своє", у результаті народжується друга мовна особистість. Це можливо завдяки оволодінню концептами чужого культурного світу [6, с. 92].

Так, міжкультурна комунікація виникає в процесі усвідомлення суб'єктами взаємодії культурних відмінностей один одного, що веде до порівняння свого з чужим. В умовах безпосередньої інтеракції відбувається використання учасниками засобів мовного коду з характерним специфічним культурним навантаженням, відповідно й різняться тактики й стратегії спілкування у межах взаємодіючих культур, тобто на перший план виходить відмінне, інше, подекуди чуже. До таких відмінностей у культурах відносять дозволи й заборони, стереотипні ситуації спілкування, етикетні характеристики, форми (привітання, прощання), рольові та соціально-символічні особливості, систему традиційних образів, порівнянь, символів тощо. Тому, можна стверджувати, що комунікація проходить краще та легше, коли відбувається між представниками схожих культур і, відповідно, рівень її успішності залежить від ступеня схожості культур.

Грунтовний термінологічний аналіз дав нам змогу виділити певні іманентні особливості та спільні риси поняття міжкультурної комунікації у різних галузях знань та на їх основі запропонувати власне тлумачення цього феномена. Отже, характеризуючи процес міжкультурної комунікації, доцільним є використання понять взаємодії, спілкування, інтеракції, контакту, проте трактування терміна передбачає ще й відмінності між культурами: "інші культури", "різні лінгвокультурні співтовариства", "розбіжності між культурами", "носії різних культур і мов". Очевидним є, що

історичні, соціальні, культурні та інші чинники ускладнюють процес міжкультурної комунікації. А особливості змісту цього процесу визначаються тим, що в спілкуванні беруть участь представники різних культур, при цьому кожен його учасник є: 1) індивідумом, носієм тільки йому притаманних рис, знань, уявлень, емоцій тощо (індивідуально-особистісний рівень); 2) членом соціальної групи – професійний рівень; 3) представником певної національно-культурної спільноти – національний рівень; 4) представником людства (цивілізаційний рівень) [5].

Тому ми надалі вважатимемо міжкультурну комунікацію соціально-зумовленим багатограним процесом взаємодії представників різних культур з метою передачі та отримання інформації певного характеру й змісту, яка визначається традиціями, етикетними нормами, звичаями, віруваннями, переконаннями та побутом певного етносу.

Факторами впливу на процес міжкультурної комунікації виступають природа комунікативної взаємодії, її класифікація. З цього погляду інтерес учених викликає ступінь оволодіння мовним етикетом і невербальними засобами комунікації. Загальновідомо, що у вербальній комунікації інформація передається саме завдяки мові, відповідно учасники впливають один на одного. Хоча вербальну мову справедливо вважають основним каналом міжкультурної комунікації, це не завжди може бути успішно використано (наприклад, учасники не володіють іноземною мовою чи культурні розбіжності комунікантів настільки великі, що можуть слугувати перепорою для її використання), тоді доцільним є звернення до невербальної комунікації.

У процесі підготовки до міжкультурної взаємодії особливого значення набуває володіння оптико-кінетичною (міміка, пантоміма), паралінгвістичною (система вокалізації, тобто тембр голосу, діапазон, тональність і т.д.) та екстралінгвістичною (покашлювання, плач, сміх і т.д.) системою знаків (знаки-копії, знаки-ознаки, знаки-сигнали, знаки-символи тощо). Беззаперечною роллю у процесі міжкультурної комунікації відводиться міміці (вирази обличчя, швидкість, виразність їх змін), пантоміміці (поставка, хода, жестикуляція), кінетиці (комунікативно значущі рухи, зображення жестами образів), інформативному контакту очей

(частота, тривалість), текесиці (дотики, потискання руки), авербальним діям (тілесні рухи, потирання рук) тощо.

Гостро постає проблема проявів невербальної комунікації, оскільки окремі знаки можуть бути інтерпретовані по-різному в різних культурах. Це у свою чергу створює проблеми для учасників комунікації, тому що вони вкладають різне значення в символи, в яких зосереджені особливості конкретно-історичної соціокультурної цілісності. Ускладнює міжкультурну комунікацію й те, що невербальні елементи характеризуються мимовільністю та не контрольованістю: це на перший план виводить підготовку до міжкультурної комунікації, спрямовану на оволодіння знаннями, уміннями, навичками невербальної взаємодії з представниками інших культурних традицій.

Б. Єрасов виділяє два основні наукові підходи щодо міжкультурної комунікативної підготовки: інструментальний і розуміючий. Перший означає досягнення практичного результату – адаптацію індивідів до іномовного середовища або навчання ефективному міжкультурному спілкуванню в певному контексті. Другий підхід дає можливість розглядати зміни в культурі особистості, які відбуваються в результаті зустрічі з "іншим", перспективи розвитку людини до міжкультурної комунікації, формування особистості – посередника між різними культурами [3].

Окрім оволодіння невербальними елементами спілкування, характерною рисою готовності до міжкультурної комунікації вчені виділяють тип комунікативної взаємодії. Так, соціальна комунікація характеризується певними схемами та сценаріями поведінки у відповідних повсякденних ситуаціях, професійна – знаннями про професійну діяльність. Міжособистісна ж комунікація базується на індивідуальному досвіді особистості та відбувається лише тоді, коли комуніканти мають певний спільний досвід [7, с. 92].

Структура та особливості досліджуваного процесу значною мірою визначає і його функції, серед яких головними виділяють (Ф. Бацевич, Н. Волкова, Т. Грушевицька та ін.): 1) інформаційну або функцію забезпечення міжкультурного обміну (обмін інформацією, описами, запитаннями та відповідями); 2) інтерпретативну або пізнавальну (адекватне сприйняття і розуміння змісту

повідомлення, а також взаємне розуміння намірів, установок, переживань, станів один одного); 3) прагматичну або координаційну (взаємне орієнтування та узгодження дій учасників комунікації щодо їхньої спільної діяльності). Крім трьох спільних, виділяють й інші функції у різних системах: контактну (спільна готовність передавати й сприймати повідомлення, підтримувати взаємний зв'язок до завершення акту спілкування); спонукальну (заохочення партнера або самого себе до виконання певних фізичних, інтелектуальних та інших дій); емотивну ("обмін" емоціями, виклик у партнера певних переживань, психічних станів тощо); налагодження стосунків (усвідомлення й фіксація свого місця в системі рольових, ділових, міжособистісних стосунків); впливову (спрямування на зміну стану, ціннісно-мотиваційної сфери партнера: намірів, поглядів, уявлень, потреб, норм поведінки, оцінювальних критеріїв тощо) [1, с. 28].

Отже, розуміння суті досліджуваного явища та вивчення характерних особливостей міжкультурної комунікації, її функцій, структури є запорукою успішних міжкультурних контактів. Разом з тим ключем успішної комунікації між представниками інших культур є цілеспрямоване навчання, яке ґрунтується на практичному використанні фактів міжкультурного спілкування людей, що виникають безпосередньо в контактах з носіями відмінних культур, на аналізі конкретних прикладів, доланні труднощів під час інтеракції. Технологія та методи підготовки до міжкультурної комунікації повинні застосовуватися не тільки з урахуванням стратегій, комунікативних стилів, елементів, рівнів комунікативної взаємодії, а й через розуміння особистісних характеристик комунікантів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики : Підручник / Ф.С. Бацевич. – К. : Видавничий центр "Академія", 2004. – 344 с.
2. Грушевицкая Т.Г. Основы межкультурной коммуникации : Учебник для вузов / Т.Г. Грушевицкая, В.Д. Попков, А.П. Садохин (Под ред. А.П. Садохина). – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 352 с.
3. Ерасов Б.С. Социальная культурология / Б.С. Ерасов. – [3-е изд., допол. и перераб.]. – М. : Аспект Пресс, 2000. – 591 с.

4. Зинченко В.Г. Межкультурная коммуникация : от системного подхода к синергетической парадигме : учеб. пособие / В.Г. Зинченко, В.Г. Зусман, З.И. Кирнозе. – М. : Флинта : Наука, 2007. – 224 с.

5. Колбіна Т.В. Гуманістична спрямованість педагогічного процесу формування міжкультурної комунікації [Електронний ресурс] / Т.В. Колбіна // Гуманізм та освіта (VIII міжнародна науково-практична конференція) : електронне наукове видання матеріалів конференції. – Вінниця : ВНТУ, 2006. – Режим доступу : <http://conf.vstu.vinnica.ua/>

6. Макшанцева Н.В. Межкультурная коммуникация в процессе изучения языка / Н.В. Макшанцева // Межкультурная коммуникация : от системного подхода к синергетической парадигме : учеб. пособие / В.Г. Зинченко, В.Г. Зусман, З.И. Кирнозе. – М. : Флинта : Наука, 2007. – С. 67–83.

7. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация : (Учебное пособие) / С.Г. Тер-Минасова. – М. : Слово / Slovo, 2000. – 624 с.

8. Samovar L.A., Porter R.E., McDaniel E.R. Communication between Cultures, 7-th Edition. – Boston : Wadsworth, 2009. – 325 p.

Н. ЗАХАРЧУК, Л. КОНОПЛЯНИК

ОСОБЕННОСТИ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ В СВЕТЕ СОВРЕМЕННЫХ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ

В статье представлен подробный анализ проблемы коммуникативного межкультурного взаимодействия, уделяя особое внимание лингвистическому аспекту межкультурного общения. Рассмотрены определения самого термина и на их основе предложено собственное толкование межкультурной коммуникации. Исследованы языковые различия, которые могут влиять на коммуникацию между носителями разных языков и культур для использования результатов в практической деятельности.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, представители других культур, культурные различия.

Н. ZAKHARCHUK, L. KONOPLIANYK

MAIN FEATURES OF CROSS-CULTURAL COMMUNICATION IN THE LIGHT OF MODERN LINGUISTIC RESEARCH

The article presents a detailed analysis of the problem of cross-cultural communicative interaction with a special focus on the linguistic aspects of cross-cultural communication. The authors consider the definitions of the term and on their basis suggest their own understanding of cross-cultural communication. The article deals with language differences that may affect communication between speakers of different languages and cultures for future use of the obtained results in practice.

Keywords: intercultural communication, other cultures, cultural differences.

УДК 316.442.432:82 – 92 (477)

Антоніна ІВАЩУК

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЖАНРІВ І ПРОБЛЕМА ЇХНЬОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ В ТЕОРІЇ ТА ЖУРНАЛІСТСЬКІЙ ПРАКТИЦІ

Стаття присвячена дослідженню трансформації жанрів, проблемам їхньої ідентифікації в теорії та на практиці, ґрунтуючись на дослідженнях вітчизняних та зарубіжних дослідників.

Ключові слова: жанр, репортаж, трансформація, журналістське розслідування, варіативність, інтерв'ю.

Сучасна журналістика трансформується, розвивається та видозмінюється разом зі змінами у суспільстві. Усталені журналістські жанри також, з плином часу, потерпають змін. Досліджувана проблема є актуальною, оскільки правильний вибір жанру, дотримання вимог кожної жанрової групи впливає не тільки на подання матеріалу, висвітлення факту, а й на сприйняття інформації суспільством. Журналісти теоретики постали перед фактом трансформації та взаємопереходу у межах жанрових груп. Один жанр може містити в собі ознаки інших жанрових форм. Метою дослідження є проаналізувати особливості трансформації жанрів в сучасній журналістській практиці. Найбільшу дискусію викликає такий жанр, як журналістське розслідування.